

Myšlenky o dnešku

Autor: Anna Hogenová

Abstract

Thoughts about Today. – The text introduces a critique of Cartesian knowledge and brings reflection of the role of whole without margo in today's world. It describes predestination of our lives due to systems that we hadn't created, we don't wish to accept, and we hadn't chosen. These systems have almost hundred percent control over us. There is very little left for our authentic life. Basically we are as puppets controlled by objective systems that are always by someone scientifically (marketing) created and then brought to life via lawful means. These systems should be created by people who have the ability to bring into each situation whole without margo.

Keywords: knowledge, Cartesius, whole, margo, phenomenology

Klíčová slova: poznání, Cartesius, celek, margo, fenomenologie

Úvodem

Každý opravdový život je cestou plnou neočekávaných překvapení. Karteziánské myšlení chce mít vše jisté, vypočítané, naplánované a vykalkulované. K tomu se samozřejmě pojí i kontrola, která je opět vypočítávána. Jistota přicházející z intersubjektivní ověřitelnosti, a to nejlépe našimi smysly, se stala základem pravdy, mluvíme o pravdě s názvem certitudo. Myšlení more geometrico a prevalence všeho, co je „clare et distincte“ se stalo vědeckým osmyslňujícím pramenem všeho v této oblasti, tomu odpovídá současná metodologie věd.

Ovšem lidský život je pohybem po cestě, na které často padáme do příkopu, zakopáváme a scházíme z cesty, stáváme se bloudícími osobami, které nevědí kudy kam. Tento životní stav je naprosto normální.

Asi jen opravdový hlupák by nám mohl tvrdit, že jeho život je od počátku přesně nalinkovaný a přesně realizovaný podle plánu. Přesto vidíme kolem sebe působení fenoménu „das Gestell“, jenž není ničím jiným než systémem, který je předem stanoven a přesně řídí všechny naše jednotlivé kroky. Vše se nám organizuje. Vysokoškolský učitel nepíše známky studentům jen do indexů, musí je zapisovat i do počítačového systému, který se neustále inovuje a dělá všem uživatelům obrovské starosti, nehledě na to, že tento rigidní systém není schopen vychytat a zpracovat nahodilosti, které s sebou život přináší.

Každý člověk, jenž má jen trochu schopnosti pro všezahrnující vhled do mnohosti procesů, ví velmi dobře, že jsme vlastně na každém kroku kontrolováni. To by ani tak moc nevadilo, pokud vedeme život v souhlasu se zákony této země, ale je tu něco horšího. Co je to? Je to předurčenost našich životů dle systémů, které jsme si nevymysleli, které si nepřejeme, které jsme si nezvolili. Tyto systémy nás ovládají téměř na sto procent. Zbývá

velmi málo pro náš autentický život. V podstatě jsme loutkami ovládanými objektivními systémy, které vždy někdo vědecky, tj. dnes marketingově vymyslí, a pak uvede v život zákonným způsobem.

Takové systémy by měli vytvářet lidé, kteří mají schopnost vnášet do každé jednotlivé situace celek bez marga. Ovšem to znamená, že tito úředníci nemohou být jen „výrobky“ marketingových kurzů a marketingových vysokých škol, ale musejí znát filosofii, musejí znát historii, musejí být múzicky vzděláni; zcela ve shodě s Patočkovým citátem, který je téměř ve všech mých knihách, je třeba zdůraznit: „Areté není privátně individuální ctnost; je to něco pevně určeného, co se děje v měnivých konkrétních situacích, je to úsilí o prohlédnutí celku v zasazení do konkrétní situace.“ (Patočka 1996: 33)

Přesně tuto vlastnost musí mít úředník na ministerstvu, nemůže to být pouhý účetní, jak tomu je dnes. Takovou vlastností musí vládnout i poslanec v parlamentu, senátu i člen vlády. Jak může zachránit loď na rozbouraném moři „člen politické strany“, který není kormidelníkem? Smysl pro všezahrnující vhled je základním požadavkem pro vzdělanost a kultivaci v jakémkoliv oboru.

Mengele byl také odborník ve své úzké specializaci. Nominalistické, haecceitální myšlení je na škodu poznání věci. Věc není jen jednotlivina. Ke každé popisované věci náleží i pozadí, které věc uvádí do zjevu, nechává ji fenomenalizovat – ukazovat. Stejně jako matematik by měl vědět, co je to číslo z věci samé, stejně by měl každý, kdo rozhoduje o druhých, znát celek – pozadí, z něhož se problém problémem stal, vyvstal totiž z tohoto pozadí. Malér je jen v tom, že tento celek, toto pozadí není předmětné, a tak si věda s tím vlastně neporadí.

Každá věda potřebuje předměty k metodické deskripci, kontrole a plánování. Právě v tomto okamžiku se ukazuje deficit, velmi podstatný deficit karteziánského myšlení, které je na planetě vládnoucím myšlením. „Vůle je pouhým indexem úlohy...“ (Patočka 1996: 475) Tak tomu bylo do Schopenhauera a Nietzscheho. Respektive, tito dva pochopili, že se něco v ontologické platnosti proměnilo, a to těžko pochopitelným způsobem. Vůle se stala podstatou bytí, nepotřebuje rozum, nepotřebuje důvody; tak tomu bylo už u Schopenhauera. Možné je cokoliv, když je k tomu dost síly v podobě moci. Vražda se promění na akt laskavé pomoci, dobro se představí jako největší zlo, pravda se zesměšní k nepoznání. A zdá se, že většina to stráví, jako vlastně vždy a všechno. Proč se to stalo? Subjekt se stal zřídlem aktivity, není to substance, jak si to ještě myslel Descartes. Subjekt a síla dnes jedno jsou. Nakolik mám sílu v jejich jediných pozitivních projevech, tj. v účincích této síly, do té míry jsem – existuji. Síla je účinná v kvantifikaci, v růstu, v přemocňování (die Übermächtigkeit).

I celek dějin vzal tuto úlohu voluntativity vážně, v čem můžeme tyto znaky spatřovat? V prevalenci pokrokovosti, v růstu ekonomiky, v adoraci hédonického života, protože v takovém životě roste rauš, opojení. Proč je nutný pokrok? Protože, a teď následuje hluboké ticho, protože všechny odpovědi jsou tautologie síly života, nic jiného. Chceme na jiné planety, chceme na dno oceánu, do středu Země a přitom nedokážeme alkoholiky vyléčit z jejich závislosti, která jim bere život. Není to vše jen tím, že nám vládnou systémy a struktury s objektivní platností? Podivný fenomén „das Gestell“ nás svírá a my o tom ani nevíme.

Jak často nás přinutí internet číst takové výkřiky: „Chceš být in? Zajímá tě lifestyle, hudba a film, láska a životní styl? Sleduj super magazín.“ Jde o prázdná slova, chybí bytostný obsah, je to samá vata. „Všechny jednotlivosti jsou explikace horizontů.“ (Patočka 1996: 474) Jaký horizont produkuje tyto nesmyslné věty? Někdy máme pocit, že někdo někde si přeje, abychom už ani nechtěli sobě samým, stejně tak i druhým, vůbec porozumět. Jen tak být a nerozumět ničemu! Byl by to konec člověčenství bez prolévání krve, protože bychom o tom ani nevěděli. Proč je v poznání tolik zapotřebí objektivity?

„Masožravý mýtus,“ prohlásil Václav Bělohradský ve své prvotině z počátku devadesátých let. (Bělohradský 1991: 18) „Evropská tradice je nepřevoditelná na instituce.“ (Bělohradský 1991: 11) Ovšem dnes se vlivem anglosaského způsobu myšlení, spíše amerického, vše proměňuje na objektivitu v podobě institucí. Pro každý problém v parlamentu musí být vytvořena komise, která nikdy nic nevyřeší, ovšem jedná – dlouho a úplně zbytečně. „Rozhodujícím rysem každodennosti je propast mezi užíváním a rozuměním.“ (Bělohradský 1991: 127) Co to vlastně znamená? Znamená to, že jsme tlačeni k tomu, abychom užívali systémy bez porozumění, k čemu vlastně jsou.

Objevuje se zde nový mýtus. Je velmi zvláštní a těžko se vysvětluje, je to mýtus předmětné věčnosti. Důsledkem tohoto mýtu je, dle Patočky, „... nedbání podstatných stran lidské reality.“ (Patočka 1996: 461) Nejde vlastně o nic jiného, než o to, že zájem na urovnávání vztahů ve světě je zacílen jen na předměty, které se dají kontrolovat a prostřednictvím této kontroly, spojené s plánováním, také nejlépe řídit. Jedná se jen o voluntarismus, jenž je jen výhonkem Nietzscheovy vůle k moci.

„Proces vědy ukazuje, že ve vědě nedovedeme se dotknout metafyzického dna.“ (Patočka 1996: 460) Důležité je ale přiznat si, že bez metafyzického dna se žít nedá. Pokud člověku chybí tato jistota, vznáší se v povětří a je unášen cizí vůlí, kterou vůbec nezná. Bojí se, nemůže se nebát. Pokud člověk se sám nedobere tohoto metafyzického dna, potřebuje náboženství. Nejvyšší pravdy jsou pravdy neadekvátní. Není tam shoda, protože tam nemůže ani být. Jak můžeme z vyššího hlediska kontrolovat adekvaci našeho pojmu bytí a bytí samého, vždyť z bytí vystoupit nelze. Nemůžeme se dostat nad bytí a pak posuzovat, jestli je adekvátní naší představě či nikoliv. Adekvace je jen shoda, abychom mohli nějaký vztah takto označit, museli bychom obě porovnávané věci mít před sebou v podobě předmětů, a to v případě nejvyšších pravd nelze. Proto je tu jen jedna možnost, kterou znal již Platón, a to je privace, tzn. jde o cestu negativní (*via negationis*).

A přesto platí: „Tato oslovenost ideou je základem lidské existence ke všemu jsoucnu.“ (Patočka 1996: 458) Proto je tak důležité probouzet lidské myšlení k setkání s Ideou, jež je vždy provedeno jen cestou *via negationis*, privací toho nejzákladnějšího, co nás všechny neustále zachraňuje. Co je to Idea? Je to moc distance od všeho, tj. i od nás samých. Ani smrt pak neděsí. Jde o moc, která se liší od nietzscheovské síly. Tato moc je nezničitelná, protože drží svět, jde o ontologickou moc, nikoli o ontickou, jako je tomu u Nietzscheho. Nietzsche do ontologie vsunuje jen vůli, naopak moc, která je u něho jen silou se vždy spotřebovává, je pouhou ontickou záležitostí.

Záhada toho, proč se filosof nebojí smrti jen v tom, že se občas nalézá v distanci i sám nad sebou, tj. především nad neodvratností svého lidského pobytu. Dostat se do takové pozice je možno jen otřesem, proto se musíme trénovat na opuštěnost. To ovšem znamená velmi

mnoho nebezpečného – stát tvář v tvář neodvratnému. Pravda je to, co jako jediné nás osvobozuje. Vše ostatní je jen chimérické. Patočka by doplnil: „Jen pod podmínkou, že se vystoupí až k nároku absolutna, který je nárokem identity, ob stojí tato klenba, opřená zároveň o adekvaci i voluntarismus.“ (Patočka 1996: 455) V moci distance tedy není jen logická identita, je tam i adekvace, tzn. shoda, je tam i voluntarismus, tedy naše nejhlubší potřeba po celku bez marga, která nás vede; i když je často jen tušena a nepojmenována.

V této chvíli je třeba si uvědomit podstatný filosofický rozdíl mezi pojmy „totéž“ a „stejně“. „Totéž“ je cílem filosofa, „stejně“ je cílem logika. „Totéž“ je všeobecností, která není součástí reální imanence, jak si to často myslíme, jde o ideálii, která má vlastní ontologickou platnost a k níž se lidská duše vzepne právě jen díky otřesu, cestou privativní – negativní. K Ideji se nedostaneme jen a výlučně logickou, uspořádanou cestou, to je málo! To je důvod, proč se filosofie někdy vymyká otěží vědecké metodologie, to je také to, co je tak obtížné sdělit tomu, kdo by chtěl pochopit filosofii, ale zůstává v koherenci metodologických předpokladů, vztahujících se jen k pravdě adekvační, tj. relativní.

Platón je přesvědčen, že to, co nacházíme kolem sebe jako stoprocentní jistoty, jsou jen odrazy v zrcadle: „Není těžký a dá se získat mnohými cestami a rychle, nejrychleji však, když si jednoduše vezmeš do ruky zrcadlo a budeš ho všude nosit; potom jednou v něm uvidíš slunko a co je na nebi, jednou to, co je na zemi, jednou uvidíš sebe samého a ostatní živé bytosti, nářadí, rostliny a vůbec všechno, co jsme předtím vyjmenovali.“ (Platón 1980: 389) Vidíme věci v zrcadle, to si ovšem neuvědomujeme, protože tato zrcadla nejsou skutečná, nejsou hmatatelná, měřitelná.

Jsou to zrcadla těch pozadí, která nám věci ukazují – fenomenalizují. To si málokdo uvědomí, většinou jsme naivně důvěřiví v tom, že to, na co se koukáme, je tím, co vidíme naprosto pro všechny tvory schopné vnímání, ale není tomu tak. O tom nás poučil již Kant a velmi břitce. Zrcadla nám mohou být podsunována, abychom viděli věci kolem tak, jak si někdo mocný přeje, abychom je viděli. Je naprosto nevyhnutelné vzepnout se k čistotě pohledu, což je možné jen nasazením transcendentální epoché. Jsou mezi námi ti, kteří to umějí, aniž by tuto proměnu pohledu nazývali transcendentální epoché.

Je třeba dát si pozor na podsouvaná zrcadla v médiích, ale i ve vědě a v kultuře, v každodenním životě, v politice, v rodinách i na pracovišti. S trochou nadsázky bychom mohli říci, že nejvíce rozporů mezi lidmi zakládají právě podsunutá zrcadla, která jsou někdy podsouvaná vědomě, někdy nevědomě. Neurotik má všude zrcadla, která jsou součástí jiných zrcadel, proto se sám sobě ztrácí, neví, co je opravdu tím posledním jádrem zrcadlení, a z toho je v neklidu a v ustrašenosti, které říkáme neuróza. Dnes jsou „zrcadla“ vyráběna stejně, jako se vyrábí ponožky nebo auta. Agentury na výzkum trhu, nálad mezi lidmi před volbami apod., jsou jen taková zrcadla.

Platón k tomu ještě dodá velmi zajímavý rozklad: „Kdyby tedy někdo mohl udělat obojí, i předmět napodobení i jeho zevní obraz, myslíš si, že by vážně usiloval o výrobu obrazů a postavil by si to jako životní cíl, jako by lepší nebyl?“ (Platón 1980: 393) Znamená to tedy, že malíř maluje obrazy, protože nějak podvědomě ví, že originál věci nemá ve své moci, protože ví, že originál věci je mu dodáván jen v aproximaci. Negativní cesta v poznání se ukazuje u Platóna i v tomto drobném poukazu. Proto také u Platóna platí: „Každá věc může být předmětem těchto třech zvláštních umění: používajícího, tvořícího, napodobivého.“

(Platón 1980: 396) Tuto triádu, kterou také dobře známe ze spisů J. A. Komenského, je třeba vzít vážně. Proč? Protože poukazuje i ke třem typům lidského myšlení: pragmatickému, kreativnímu a k napodobivému.

„Spravedlivý člověk žije ve vnitřní svornosti, zachovává svornost i s druhými, váží si jejich majetku a práva. Je pro něj i pramenem sebeuspokojení a blaženosti.“ (Platón 1980: 439) Nelze dobře žít bez spravedlnosti. Proč? Protože porušením míry vznikají důsledky, o kterých zprvu nikdy nevíme, a ty přinášejí pro nás samé zlo, které jsme nezamýšleli, o němž jsme vůbec nemohli vědět. Adrasteia trestá každý zločin, je frygickou bohyní práva a nevyhnutelnosti.

Pro dnešní svět však platí: „Tento svět je vůle k moci a nic jiného.“ (Nietzsche 1939: 697) Málokdo domyslí, co to vlastně znamená. Není tu Dobro, není tu rozum ani Bůh; je tu jen vůle k prosazení sama sebe. Tato vůle nepotřebuje rozum, všechny chytré řeči o kritickém racionalismu jsou tedy plytké a prázdné a mají zastírat jen vládu vůle k moci. Vidíme to na argumentacích našich politiků a vládců, dokážou ospravedlnit cokoli. Média jsou většinou prodejná, chovají se pragmaticky podle mustru, kdo dá víc, toho pravda se objeví na stránkách novin a na obrazovkách televizí. Internet je zmatek a chaos, kde se dá nalézt naprosto vše.

Demokratická volnost dává každému stejné šance, spravedlivému i zloději. Všichni prosazují svou pravdu na internetu a očekává se, že se vzedme vlna obecné spravedlnosti a smete zlo. Nic takového se neděje, lidé jsou paralyzováni starostmi o to, aby měli práci, aby zaplatili všechny poplatky, které jim ukládá zákon. Nietzsche prohlásil: „Nejinteligentnější otrocké zvíře, velmi pracovitě, v základu velmi skromné, až excesivně zvědavé, mnohovědné, zjemnělé, slabé ve vůli – to je kosmopolitický afekt, inteligence, chaos.“ (Nietzsche 1939: 709) Jak se říká tomuto člověku?

To je vlastně protestantský ideál kapitalistického člověka, jak jej známe z Weberových úvah. Takový člověk si nechá vše líbit, pokud se nevezme jeho možnost ukládat si v klidu malé částky na vkladní knížku, na jeho bankovní účet. Nebude si všímat nespravedlnosti, která se hojně děje kolem něj, rušilo by to jeho jedinou intenci, skrz kterou se realizuje jako lidská bytost. K tomu ještě Nietzsche dodá: „Neexistuje žádný správný duch bez správného těla.“ (Nietzsche 1939: 709) Proto kolem sebe vidíme parrhesii – výrobu tvarů vlastního těla, za pomoci chirurgů apod. „Svět nemá žádný cíl.“ (Nietzsche 1939: 692) Chybí eschaton. Vůle k moci nepotřebuje žádnou vizi, žádnou podpůrnou a rozumnou argumentaci. Machtháber nepotřebuje vůbec nic, toto nám stále nedochází, stále si myslíme, že to není možné, ale to se už kolem nás děje, jen slepý to nevidí. Slepota ducha není organickým defektem. Zaměňujeme, řečeno s Nietzschem, „hlavu s ocasem“. Svět je však dle tohoto myslitele jen běh v kruhu, nekonečně se opakující, je nekonečnou hrou. Rauš založený na pocitu slasti z ničení a rozkládání cizí síly, je vlastně krutostí, kterou kolem sebe vidíme často.

Vůle k moci je však i pramenem odporu proti nepřízni osudu u daného člověka: „Takový člověk chápe nemoc jako stimulantium svého života; snaží se špatné náhody využít k tomu, aby byl silnější, to platí i pro neštěstí, jež ho chtějí zničit.“ (Nietzsche 1939: 659) Proto u Nietzscheho najdeme i tvrzení, že můžeme „... být nemocní z nemoci, ale také z přemíry zdraví“. (Nietzsche 1939: 662) Chybí-li vůle k moci, pak toužíme po „stejnosti“ a nerozumíme tomu, co znamená „totéž“. „Totéž“ je vždy počátkem, který se rodí poprvé a naposled, kdežto „stejně“ se opakuje do nekonečna, jako vyráběná a instalovaná kauzalita

začátků. U začátků se vždy setkáme s nudou a otráveností, počátky omlazují každého, kdo je schopen je prožívat. Vůle ke stejnosti je výrazem dekadence, chybí aristokratismus ducha. Pro ty, kteří svůj život zakládají v „začátkování“, je *otium* (nicnedělání) neštěstím.

Potřebují být zabavováni zábavou, nesnášejí sama sebe. „Mezi skutečnými individui neexistují stejná jednání.“ (Nietzsche 1939: 622) Proto je také nutné: „Tak žít, abychom se ve správném čase obrátili ke smrti.“ (Nietzsche 1939: 616) Nesmíme myslet jen relativně, tj. v odporu či přitakání k myšlení někoho druhého, sami musíme myslet z vlastního pramene. „Stejná disciplína tvoří vojáka i učence.“ (Nietzsche 1939: 614) „Stát a společnost základními stavbami: světová ekonomie a společnost chápe výchovu jak chov.“ (Nietzsche 1939: 610) Chov se vztahuje ke zvířatům, máme chov prasat, kachen atp. To vše je projevem stejnosti, která je nejlépe ukryta v požadavku francouzských revolucionářů: Volnost, rovnost, bratrství. Rovnost, tento sen hrbatých, je projevem adorace stejnosti. Jak se pozná malý člověk? Čím je malý člověk typický? Jen tím, že je schopen tvořit jen přede hry a cvičení pro chov. Nietzsche prohlásil: „Naši společnost dnes reprezentuje jen vzdělání, vzdělanci chybí.“ (Nietzsche 1939: 600) Cítíme až úzkost, jak dnešní společnost vykazuje přitakání k myšlenkám F. Nietzscheho.

Slepotu není jen záležitost organického vidění

Jednota počítka vzniká vyzvednutím od pozadí, Husserl to nazývá slovem „die Abhebung“. Ač se to nezdá, je v tomto úkonu obsažena realizace karteziánského požadavku „clare et distincte“. Jednota je zde míněna především jako jednota založená margem věci.

„Věci jsou pro nás vždy konstituovány jako pozadí – věci.“ (Husserl 2008: 11) To je myšlenkový pasus, který nám dosud nikoli zcela a do všech důsledků vyvstává v našem myšlení o věcech jako to, co je přitom nejzákladnější. Všechny věci mohou být věcmi jen na pozadí, které věčnost těchto věcí nechává a dovoluje ukazovat, tj. fenomenalizovat.

Tělo se stává tělem jen na pozadí, které je pro tělesnění ontologicky konstitutivní, aniž si to vždy uvědomujeme. Každá platnost myšlenky je konstituována pozadím v inaktualitě. Pozadí „Hintergrund“ je vlastně důležitější než to, co se na tomto pozadí ukazuje; proč? Protože ukazovací pozadí je ontologickou i ontickou podmínkou vstupu do zjevu úplně u všeho, kromě bytí samého. Jde o naše myšlenky, city, vášně, rozhodnutí, objevy rozumu, o umělecká díla, o nápady úplně stejně jako o stoly, židle, hory, vzdálené hvězdné světy atp. To je nejdůležitější objev fenomenologie, filosofie pojednávající o tom, jak se věci ukazují, jak se fenomenalizují, jak nám jsou darovány k myšlení i k praktickému používání.

Krásné na tom všem je, že my lidé patříme intencionální páskou k tomuto zjevovanému světu, jehož jsme bytostnou součástí, nejsme z něho vyděleni, jak si někteří myslí. Způsob patření, nálezení nás samých ke světu, je důležitým úkolem zjevování, protože tento způsob se zjevuje jedině poté, pokud změníme svůj úhel pohledu a vystoupíme ze samozřejmosti, která si často činí nárok na kladení těch nejvýsostnějších filosofických otázek vůbec. Není tomu tak, musíme mít odvahu navrátit se k věcem samým, k tomu, jak ony samy se nám chtějí ukazovat, otevírat se, a to je třeba poctivě a v pokoře obdarovávaného člověka přijmout a o to laskavě pečovat. Máme tu na světě zvláštní postavení, propojujeme zemi a nebesa a o tento vztah propojování je zapotřebí se starat.

Jde o celek. Patočka by k tomu doplnil: „Víme přece, že nejabstraktnější myšlení a nejnáročnější zabývání se kulturními objekty se může ukázat jako něco neduchovního, že např. ve fenoménu sofistiky spočívá záměna právě v tom, že v jednotlivostech probíhá u sofistů totéž jako u pravého duchovního člověka. Zdá se tedy, že duchovno souvisí s prožíváním osoby v celku.“ (Patočka 2008: 295) Není jednoduché rozeznat člověka duchovního a sofistu. Přesto je třeba rozhodně trvat na tom, že sofistovi chybí celky, chybí mu celek.

Jinak řečeno, to co se sofistovi vyzvedává jako pravdivé, je vždy jen na vodě, plovoucí, zdánlivé, přesto však se to zdá jako pravdivé většině. Všimněme si, jak argumentují naši politici na otázky, které jsou jednoznačné zcela ve smyslu imperativu „clare et distincte“. Otázku si vyslechnou a po výrazné pomlce svedou původní intenci na nepodstatný okrajový problém, jenž s původní intencí souvisí, ovšem pouze akcidentálně. Bohužel tento sofistický smysl podsouvání nepodstatností najdeme někdy v celých knihách, dokonce i v zaměřených celých vědeckých aktivit.

Co chybí sofistům je patřičná horizontová souvislost, která je celkovým pozadím, z něhož pro nás vyvstávají předměty okolního světa jako samozřejmost, o níž není nutné vůbec nějak filosoficky uvažovat. Jde o vyzvedávání toho, co je nejsamozřejmější. Skrytost tohoto druhu je tak dokonalá, že velká většina lidí si nikdy za život ani neuvědomí zážrak vyvstávání jako dar neznámých bohů, řečeno s jistým přídavkem metaforické poetičnosti. Právě tento podivný a nepochopitelný impuls je možno brát jen jako obdarování, protože je počátkem, jenž se rodí, a patrně jen z lásky. Nedá se tu použít žádná kauzalita, žádná logická argumentace.

Sofistovi vždy chybí celek bez marga, žije v celcích, které margo mají, nevystoupí na vrchol, neví o něm. Cesta „ad Unum vertere“ je mu zavřena, nevyzvedne se, „die Abhebung“ se zde nekoná. Sofisté zůstávají v horizontech částečných, neúplných, necelkových. Chybí jim celek. Přesněji řečeno, tito lidé žijí v univerzálním celku, ale neapercipují jej, nevědí o něm výslovně, bytostně, „nevyzvedl se“ jim!

Patočka svědčí: „Člověk tedy už vždy žije v tomto univerzálním horizontu, a také každý jeho jednotlivý výkon nese znamení tohoto celku. Tím se však neříká, že by tuto moc pronikající jeho životem musel výslovně uchopit nebo se k ní vůbec nějak výslovně vztahovat, že by se musel smyslem celku výslovně zabývat.“ (Patočka 2008: 296)

Sofista v sobě nenosí celek spravedlnosti, celek pravdy, celek bytostného života. Je vždy již určen něčím, co jen pocítuje jako zřídlo jistoty, je však jen pseudojistotou. Potřebuje se v tom utvrzovat, často se obklopuje lidmi, kteří jsou schopni mu tuto „jistotu“ upevňovat, dokazovat. Tím se vytvářejí klany, někdy i celé politické strany. Jakmile mají moc a získají na svou stranu média, je zle. Sofisté se nechají vést koherencí částí, rozhodují v tomto směru. Ve zbytku svého života se nechají vést zvyky a tradicemi.

Celek se jim nevyzvedává, nežijí z celku, nemají areté. Jen připomínáme: „Areté není privátně individuální ctnost; je to něco pevně určeného, co se děje v měnivých konkrétních situacích, je to úsilí člověka o prohlédnutí celku v zasazení do konkrétní situace.“ (Patočka 1996: 33) Tato věta patří mezi nejdůležitější sdělení z celé Patočkovy filosofie. Politik má rozhodovat o situacích, ale z celku, soudce má soudit konkrétní věc ale z celku. Lékař má

poslouchat výsledky laboratorních zkoumání, ale v zasazení do celku. I rodič takto musí jednat. Každý jednotlivý člověk musí takto jednat, v tom spočívá smysl epimelei, v tom leží celý smysl vzdělání. „To je základní perspektiva, kterou je třeba přijmout a která má nově utvářet celý náš život. Už nežijeme pro jednotlivé impulsy a z nich, nýbrž vše je postaveno do služeb jednoho zaujetí, které požaduje bezpodmínečnost a slibuje dát životu absolutní oporu. V okamžiku této proměny se člověk stává duchovní bytostí.“ (Patočka 2008: 296–297)

O toto jde u Patočky a v celé fenomenologii od počátku; přesněji: o toto jde celé filosofii od nejstarších dob. Nežít pro jednotlivé impulsy a z nich – to je to, čeho je nám třeba. Bezpodmínečnost znamená žít z platónského Dobra, z Heideggerova bytí, z patočkovského celku bez marga. Jen je třeba probourat cestu k celku. Je to těžká cesta a jmenuje se péče o duši, je základem vzdělání, je základem myšlení a filosofie. Každý opravdový vědec nakonec dojde k tomuto poznání, korunou vědění je moudrost o celku.

Nejde o to předávat mrtvá fakta, jde o probouzení člověka pro problémy. To, co čeká každého člověka, nikoho nevyjímaje, je tíže rozhodování. Z toho nás nezachrání ani sama věda, je totiž vždy jen relativním orientačním zdrojem argumentů pro bytostné rozhodování. K tomu, abychom se dobře rozhodli, a s co nejmenším rizikem, je nutné vědět o celku. Riziko je ve hře vždy, proč? Protože každé rozhodování je v situaci, jež zůstává neuzavřená; vždy jsou tu možnosti, o nichž vůbec nevíme, protože to ani nelze o nich vědět. Filosofie musí spojovat život filosofa s celkem, není zde relativní orientace, jakou nacházíme vždy ve vědě.

Pravá svoboda, řečeno s G. W. F. Hegelem, je založena v dialektické jednotě podstaty a jevu, tedy jde o stav, kdy podstata se ukazuje v jevu naprosto přiměřeně své vlastní přirozenosti. Člověk se pak ukazuje takovým, jakým opravdu uvnitř je, proto i zločinec, který uzná svou vinu, může být i ve vězení svobodným člověkem. V této souvislosti jsou zajímavá slova Patočkova: „Každá existence v plném smyslu si musí uvědomit své nutné ztroskotání – ve ztroskotání pak prožije vlastní smysl nejplněji.“ (Patočka 2008: 305)

Proč je tomu tak? Jen ve ztroskotání se mohou problémy ukazovat na pozadí nicoty, plné nicoty, tzn. jsou nejostřeji postřehnutelné, jsou dobře vidět vnitřním zrakem rozumu.

Není náhoda, že Zeus v olympijském okrsku má moc blesku. Blesk je impuls, kterým se dostává člověk k celku, jinak to možné není. Diskursivní vědění nás vede na cestu (metoda), která se pak apagogicky může kolem celku potácet, ale to nejvyšší přichází jako obdarování; je bleskem, impulsem. Teprve blesk přináší zjasnění situace, v níž jsme až po uši zanořeni; jsme do ní uvrženi a permanentně jsme do situací uvrhováni. Jako by nás život neustále prověřoval a zkoušel; musíme tu mít nějakou úlohu.

Zákonem reciprocit vstupujeme do perspektivy druhého. Ovšem jeho perspektiva je, tak říkajíc, hotová. To znamená, vstupujeme do souvislostí, které nemusí být odpovídající naší vlastní podstatě. Proto nás zloděj vidí většinou také jako zloděje, ovšem takové, kteří kradou chytřeji, a nikdo na to nemůže přijít. Není to nic zvláštního, do druhého promítáme své noeze, své protence; ani to nemůžeme dělat jinak. Je třeba, aby v našich noezích, které nesou v sobě předznačené noema, byl vimpotován celek bez marga. Pak je možné vidět to, co je jinak vždy znetvořené pozadím, které nám ukazuje významy všeho, protože je součástí našich noezí.

Jedinou cestou, jak poznat noeze jednotlivých lidí cestou, která je mimořádně důležitá pro psychoterapeuty, je cesta vzhledu do celku bez marga. Jde o průnik do noetických charakteristik, jde o to „dívat“ se alespoň částečně perspektivami těch, kterým máme pomoci. Jak se přiblížíme k noezím těchto lidí? Je jen jedna cesta: skrz jejich bytostné tázání, protože jen jejich bytostné otázky v sobě obsahují noeze, kterým oni sami většinou ani nerozumí, ani nevědí, že skrz ně rozvrhují své životy. Nejde o nic jiného, než o heideggerovskou daseinsanalýzu.

Proč je tak obtížné poznat sama sebe, vždyť si každý myslí, že se zná nejlépe ze všech lidí na světě. Protože všichni žijeme v horizontech, v perspektivách, v celcích, které nám dodávají samozřejmost našeho pohledu na věci našeho hodnocení věcí a lidí. Sebepoznání znamená především a jedině toto: Poznat své vlastní horizonty, poznat své vlastní noeze, poznat své vlastní protence. Ovšem tyto platnosti v nás fungují anonymně, dostaneme se k nim jen připomínkou tvrdého pádu na zem, jde o blesk, jde o mezní jaspersovskou situaci, jde o patočkovský otřes, jde o hegelovskou pravou a pravdivou existenci.

Ježíš je cesta, ukazuje nám, že bez kříže to není možné. Každý z nás jej nese, potácí se a velmi často trpí. Rozptýlení klamu je těžké pro každého, i pro samého psychoterapeuta.

Dnes je požadován rauš, jenž je probuzením ze skutečnosti do snu. Lidé chtějí upadat do jiných světů, mají toho společného světa „až nad hlavu“. Vždy jsme stáli o to probouzet se ze snu do skutečnosti. Skutečnost měla nejvyšší hodnotu, často byla zaměňována s pravdou samou; dnes je tomu naopak. Je to tím, že skutečnost „bolí“ příliš? Co jí chybí z hlediska habituálního, celkového?

Řekli bychom, chybí jí právě bytostné celky, v nichž by bylo možno trvale přebývat, sdílet jejich horizontovost. Ovšem to není nic jiného než tvrzení, že současnému člověku chybí smysl – celkový smysl. Má jen ty pragmatické, zprostředkující, které jsou plánovatelné a kontrolovatelné. Na každém kroku nás k tomuto cíli života něco zprostředkovaně nabádá a nutí nás vidět svůj život jen z tohoto poměrně ubohého horizontu.

Sofistikovanost procesualit v těchto pragmatických horizontech dostupuje vysokého řádu, což koneckonců znamená jedině: člověk se neustále pocítuje jako loutka cizích sil, nerozumí si; dokonce je přesvědčen, že mu toto právo ani nenáleží. Nikdy nebylo mezi lidmi tak hluboké vyprázdnění smyslu, jako je tomu dnes. Postmoderna je bolavou dobou.

Je zapotřebí, abychom pochopili horizontovost našeho života, abychom tento fenomén „vzvedli“ z nerozlišená a učinili jej platností „clare et distincte“. „Kde se ptáme po jistotě a určitosti, zužujeme jaksi fatálně svůj obzor až k mezím nej povrchnějšího a nejkonečnějšího já, jak to vidíme na myšlenkovém vývoji od Descarta až po současný logický pozitivismus (např. vídeňské školy), zatímco tam, kde jde o podstatu věcí, šíří se pochopení až k splynutí se všehomírem, ba až k povznesení nad tento všehomír, ba až k povznesení nad tento vesmír, jak to pozorujeme na rozvoji antické filosofie od Hérakleita přes Aristotela až k Proklovi a Simplikiovi.“ (Patočka 2008: 321) Co chybí současným pozitivistům? Nevědí o podstatných horizontech, nevědí o celku bez marga. Proč? Protože nejsou schopni zahlédnout otevřenost, v níž by jim daný horizont vystoupil, protože by byl vyzvednut ze svého pozadí, kterým není nic jiného, než tato otevřenost.

Jsou vlastně úplně uzavřeni v předem platných systémech a nejsou schopni vstoupit do otevřenosti, která by jim ohraničenost systému nabídla k poznání, protože by byli současně součástí otevřenosti daleko vyššího ranku a dosahu, než jsou schopni vůbec si představit. Jsou to v podstatě lidé uvězněni v koherenci svých kontrolovatelných představ. Teprve v těchto souvislostech je nám najednou jasné, proč Heidegger mluví o důležitosti světliny, proč se objevuje problém ukazování jako kardinální filosofický problém. Najednou nám vyvstává důležitost noezí, které nejsou ničím jiným než způsobem otvírání světa, patřícího k nám samým, našeho přirozeného světa. Jak může „ajt'ák“ nahlédnout zachraňující funkci čistého nebe, když se tento proces nedá přetvořit do nul a jedniček?

Ukazuje se, že pro pochopení světa je daleko důležitější setkat se s horizontem, s pozadím, které je schopno pro mne vyzvednout to, co hledám, než cokoliv jiného. Jak může politik pouze ekonomického ražení zahlédnout tíseň malého člověka před vševládnými exekutory? Tito lidé jsou dokonale slepí, žijí v jiné otevřenosti, která jim nedovolí zahlédnout fenomény, o nichž je řeč. Prostě se lidem neukazují všechny podstaty, všechny důležité věci, mnohé problémy jim zůstávají skryty a neobjevy. Pokud takový člověk pak vládne, je zle pro všechny. Je totiž slepý jiným než organickým způsobem.

To je také důvod, proč machthábři, kteří jsou nejvíce slepí pro celky společenského života, dosazují na odpovědná a řídicí místa jen mladé a nezkušené lidi, kteří právě proto, že jsou mladí a nezkušené, oplývají falešnou sebejistotou, kterou pak využívají k jednoduchým realizacím voluntativity machthábra. Vydělávají pro něj peníze a kontrolují toto vydělávání, a vůbec je nenapadne, že smysl konání je v něčem úplně jiném. Jen si všimněme televizních zpráv. Pokaždé se setkáme s tvrzením, že nějaká profesní skupina prodělává a má problém, což znamená, že by měla mít nárok na odškodnění od státu. Nenapadne snít, výrobci tepla přijdou o zisky a mají problém, který by měl řešit stát. Přijdou povodně, zemědělci přijdou o zisky a měl by to řešit, a také vždy řeší, stát. Vlekařům na horách nenapadne snít a přijdou o zisky. Co je to za nesmysl! Není nikde psáno, že všichni musejí mít zisky stále a napořád. To důležité je, aby se lidem dobře žilo, což v dnešní době znamená jediné: přežít svůj životní čas bez tragédií velikého dosahu, nic jiného!

Jestli takto uvažují banky, a ony tak nemohou neuvažovat, pak nás může zachránit jen „nějaký bůh“, jak to tvrdil Heidegger.

Koherence k předem platnému systému souvislostí může být, a také jest, jednoznačnou smrtící zbraní. Otázka, která následuje, zní: Jak je možné, že se tento fenomén nevynořuje do platnosti „clare et distincte“? Proč se tato okolnost neukazuje? Proč se nevyzvedává ze své otevřenosti, ze svého pozadí, ze svého horizontu? Na to je jednoduchá odpověď: odpovědní lidé jsou pro tuto světlinu dokonale slepí, nevědí o této otevřenosti, nevědí o tomto horizontu a právě toto nevědění jim dává sebejistotu, o které by mohl jen snít samotný Platón a Aristotelés. Přesně proto využívají machthábři našeho společného světa mladé lidi jako „*Kindermanagement*“.

Proto může být i největší vědec dokonale slepý pro to, že vedle něj člověk umírá hlady; prostě to nevidí. Karteziánské oddělování inteligence emoční a jiné je naprosto scestné. Nejsou to dvě inteligence vedle sebe, které se musejí vychovávat a konstituovat zvlášť a zvláštními druhy odborníků. Jde jen o jednu inteligenci, která musí vycházet z toho nejvyššího pozadí, z té nejvyšší otevřenosti a z toho nejvyššího horizontu, aby měla v sobě

vše. Nejde o skládačky, byť by byly sebesofistikovanější. Americká aspektualita je dokonale karteziánská, ovládá v dnešní době téměř vše, ale té právě chybí nejvyšší celek bez marga.

Základem je pochopit, že nikoli vše se dá zpředmětnit. „Nezpředměnitelné já, nezpředměnitelné v tom smyslu, že nikdy není ve světě jako obsah, jako něco, s čím se tam lze setkat.“ (Patočka 2008: 323) Myslíme si, že setkat se s něčím, znamená potkat jsoucno s formou a obsahem; je to daleko prostší. Setkat se s dobrem je pouze závanem přijetí (communio) v původním smyslu. Byli jsme přijati se vším, co si s sebou neseme, to je opravdu zázrak. A proč se dostává tohoto přijetí tomu, kdo je v mezní situaci? Patočka by ještě přidal toto vysvětlení: „Kdo však vstupuje do mezní situace tak, že zůstává státi na samé mezi, nevyhýbá se jí, nýbrž s odvahou se jí vystaví, tomu je udělena jedinečná proměna celého jeho žití.“ (Patočka 2008: 305)

Jaká je to proměna? Je životem ze svého vlastního pramene. „Nežije již jako pouhá empirická bytost v situaci, nýbrž přijímá ji celou do sebe, stává se jejím spoluautorem, stává se původcem sebe sama, základem, z něhož existuje.“ (Patočka 2008: 305) Být *in situ* znamená vždy být v neukončeném a ohrožujícím. Situace nás má v hrsti, pokud jsme jen empirickými bytostmi. Pokud získáme navrch nad situací, stáváme se duchovní bytostí. Pak ovšem stojíme mimo svět a každé sdělení o tomto postavení může být jen nepřímé. Proto nemůžeme ve filosofii sdělovat myšlenky přímo, „kuchařkovým“ způsobem. Nejde to!

Spousta důležitých věcí se ukáže jen na cestě způsobem, jenž není možno objektivovat. Vždyť cesta je život a život je prožívaná otázka. Nikdo z nás nemá jistotu o celku našeho života, všichni žijeme v neurčitosti, to znamená, žijeme v napětí otázky a jen v tomto napětí se ukazují celky bez marga. Ukazují se nepřímě, přesně tak, jak se zjevuje absolutno v našem noumenu u Kanta. Hvězdné nebe nad hlavou a mravní zákon v nás. Ovšem bez hvězdného nebe nad námi neobjevíme mravní zákon v nás. Absolutno v nás poznává absolutno nad námi ve hvězdách, v nebi. Stejně se poznává stejným, a pokud někdo nepoznává absolutno na hvězdném nebi, u toho nebylo probuzeno absolutno v něm samém, chybí mu podstatná privace. I kdyby popisoval se sebedokonalejší přesností hvězdné nebe, nenajde tak kantovskou vznešenost. Není totiž v něm samém, jak by ji mohl potkat tam nahoře?

Touha po jistotě je ošidná, naprostá jistota v přirozeném empirickém světě prostě není. Náš tok cogitationes je intencionální, tzn. obsahuje v sobě poukazy na inteta, která jsou reálně transcendentní, reálně transcendentní či reálně imanentní (některá psychologická tvrzení chápající vnitřní subjektivní platnosti jako objektivně dané). Reálně imanentní platnosti jsou urimpresí, což je základ naší veškeré jistoty i nás samých i o světě. Toto je nejdůležitější moment pro psychiatrii a psychologii. Klíčem k jistotě je pří-tomnost. Pokud je tento klíč ztracený či rozbitý, máme před sebou člověka, jenž není mocen svého života ve využívání všech jeho možností, je totiž „ne-mocen“.

Dasein takového jedince je redukováno na několik stále se opakujících procesualit, z nichž, jako z vězení, není jednoduché vystoupit do otevřenosti světa a bytí samého. Čas veřejný je již objektivní čas, je to výkon vnitřní časovosti, výkon vnitřní intencionality; o tom pravý kartezián nikdy nepřemýšlí, neví o tom. Kartezián vůbec netuší, že jeho život je zanořen do sítě horizontů, které mu determinují život. V horizontech žijíce jsme částečně

vždy pasivní bytosti, i z toho vychází nemožnost mít empirické věci vždy pod kontrolou; vždy je ve hře kopernikovský obrat v kantovském smyslu, který nás má v moci.

Závěrem

Málokdy si uvědomujeme důležitost fenoménu probuzení. Pravděpodobně tento fenomén přivedl myslitele k tomu, že základem našeho poznání je rozpomínání (Leibniz, Platón a další). Proto Hérakleitos podněcoval rozpomínání hrou, když byl Efezany dotazován v Artemidině chrámu, zdali bude vládcem na ostrově. Proto tak dobře fungují nejrůznější umění: probouzejí v nás zasuté, dávnověké vzpomínky, kterými se teprve svět dá pochopit na pozadí toho, co jsme mezi tím poznali jako pravdivé. Jak nádherně složitými a přece jednoduchými bytostmi jsme my lidé! Možná právě proto máme sny, abychom si mohli uvědomovat „legein“ mezi tím, čím žijeme dnes a tím, čím jsme žili kdysi dávno. Postup a pochod k jednoduchosti se dá vypořádat na každém kroku, pokud jsme ochotní zastavit svůj úprk ke skvělé budoucnosti, na jejímž konci není nic jiného, než naše vlastní smrt. Jsme podivné bytůstky!

Jaká intencionalita v nás, působící pasivně, zaručuje, že vždy odlišíme skutečnost a sen, skutečnost a fantazii? Jde o tu vybavenost nás samých, kterou chtějí nejvíce poznat psychiatři, vždyť v tomto významovém prostoru se ustavují diagnózy nemocných lidí. Pozitivní vědy, právě protože ustavují svá tázání jen v pozitivitě svého pohledu na svět, jsou slepé pro tyto druhy otázek. Tento pasus platí dodnes, nebyl překonán Husserlovou *Krizí evropských věd a transcendentální fenomenologií*. Pozitivita je tak trochu druh gnoseologické slepoty.

„Ke každému vyššímu, širší obzory života objímajícímu pohledu jde se řadou smrtí.“ (Březina 1968: 17) Život je cesta troskotání, po cestě se jde řadou smrtí, proto je nutno směřovat k jednoduchému. To jednoduché není nic jiného, než ohňový střed světa nalezený v logu duše samé, která se otázkami uschopňuje dojít této jednoduchosti. Proto může platit: „Každý čin lásky odráží se tajemnými vlnami v životě množství.“ (Březina 1968: 82) Jak může Březina tvrdit tuto myšlenku? Znamenalo by to, že existuje a platí přenos z imanence jednoho člověka do transcendence druhého a z této transcendence opět do imanence, ovšem u toho, kdo je vůči tomu prvnímu druhou imanencí. Je to podivné a těžko pochopitelné. Nestačí jen popisovat technikami, které jsou verifikovatelné a falzifikovatelné!

SEZNAM LITERATURY

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN: 80-202-0279-X.

BŘEZINA, Otokar. *Eseje z pozůstalosti*. Brno: Blok, 1968.

HUSSERL, Edmund. *Die Lebenswelt. Auslegungen der vorgegebenen Welt und Ihrer Konstitution. Texte aus dem Nachlass (1916–1937)*. Dordrecht: Kluwer; Springer, 2008. ISBN 978-14-020-6477-7.

NIETZSCHE, Friedrich. *Der Wille zur Macht*. Leipzig: Alfred Kroener Verlag, 1939.

PATOČKA, Jan. *Fenomenologické spisy I*. Praha: OIKOYMENH, 2008. ISBN 978-80-729-8307-0.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 978-80-860-0524-9.

PLATÓN. *Ústava*. Bratislava: Pravda, 1980.

(Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc. je vedoucí Katedry filosofie UK HTF a působí též na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF.)